

PRVO OTROŠKO ZAVETIŠČE V LJUBLJANI

IVAN SLOKAR

Avstrijska državna uprava je pospeševala od časa prosvetljenstva dalje zaposlitev otrok v industriji, češ da predstavlja sredstvo za dvig življenjske ravni delovnega ljudstva. V zaščito otrok, zaposlenih v gospodarstvu, pa ni izdala razen nekih nepomembnih in kmalu pozabljenih odredb nobenih predpisov. Vsa zadevna dolgoletna posvetovanja so ostala brezuspešna. Šele v obrtnem zakonu, ki je stopil v veljavo v začetku leta 1860, najdemo tudi določbe o zaščiti otrok v delovnem razmerju.

Enako pereč je bil problem, kako zaščititi majhne otroke, katerih starši so bili v delovnem razmerju v tovarnah ali so služili kot dninarji pri drugih zaposlitvah. Pri takratnih nizkih mezdah je morala tudi mati takih otrok poiskati kako zaposlitev, zato so otroci ostali popolnoma sami sebi prepuščeni. Kakor je naraščalo število prebivavcev in gospodarskih podjetij, tako se je stopnjevalo tudi število zaposlenih staršev. Leta 1800 je imela Ljubljana 9731, leta 1846 pa 18.583 prebivavcev, torej skoraj dvakrat toliko. Medtem sta nastali rafineriji sladkorja in bombažna predilnica, ki sta zaposlovali precejšnje število delavcev.

Odkar je ustanovil Janez Friderik Oberlin leta 1779 v Alzaciji prvo otroško zavetišče, ki naj bi otroke v predšolskih letih zaščitilo pred zanemarjanjem, je ta zgled le zelo počasi prodiral v svet. Avstrijska država te zapuščenosti otrok ni videla. Zganila pa so se počasi usmiljena srca zasebnikov, ki so hoteli pomagati otrokom z ustanovitvijo zasebnih društev. Toda pod Metternichovim absolutističnim režimom so bila vsa zasebna društva sumljiva. Zato je bila potrebna zakonita podlaga tudi za taka dobrodelna društva. Šele cesarski odlok z dne 21. februarja 1832 je dovolil ustanavljanje društev za zavetišča majhnih otrok, ki pa so morala biti pod nadzorstvom škofijskega konzistorja. Zavetišča niso smela sprejemati nad 5 let starih otrok, morala so se vzdrževati izključno s prostovoljnimi prispevki in se niso smela potegovati za nobeno podporo iz javnih fondov.

To je sporočila študijska dvorna komisija guberniju dne 26. februarja 1832, gubernij pa okrožnim glavarstvom in škofijskemu ordinariatu dne 12. marca 1832.¹

Do ustanovitve društva za vzdrževanje zavetišča za majhne otroke je prišlo v Ljubljani šele po preteku 3 let, kljub temu da je komisija za ubožnico v Ljubljani opozorila deželno predsedstvo z vlogo z dne

19. februarja 1833, da obstajajo v nekaterih avstrijskih deželah že taki zavodi in da bi bilo priporočljivo opozoriti javnost po časopisih na korist take ustanove.²

Končno je prišlo leta 1835 do ustanovitve dobrodelnega društva v Ljubljani. Pravila so mu bila odobrena 14. avgusta 1835. Njegov odbor je obstajal iz 24 žensk vseh stanov. Načelovala mu je soproga vsakokratnega deželnega guvernerja. Direktor je bil šentjakovski župnik Janez Krizostom Pohlin. Vrhovno nadzorstvo nad delom društva si je pridržal gubernij.³ Otroško zavetišče je bilo odprto 4. novembra 1835. Do konca leta 1843 je imelo svoje prostore v Rožni ulici št. 108 (danes št. 21). Sprejemalo je otroke v starosti od 2 do 6, pozneje do 7 let.

Starši so oddajali otroke v zavod poleti ob 6., pozimi ob 7. uri. Zaradi kosila so jih ob 12. uri spet prevzeli ter jih vrnili ob 13. uri. Otroci, ki so prinesli s seboj suho hrano, so jo med 12. in 13. uro pojedli. V zimskem času so otroci zapuščali zavetišče, ko se je začelo mračiti, v drugih letnih časih pa med 6. in 7. uro zvečer.

Od oktobra 1839 naprej so najrevnejši otroci dobivali pozimi v zavodu brezplačno kosilo. Teh je bilo leta 1840 okoli 40. Nastavljena sta bila učitelj in negovalka. Najmanj enkrat tedensko je inspiciral zavod zdravnik.⁴

Od konca 1835 do konca 1839 je obiskalo zavetišče 469 otrok in sicer 249 dečkov in 220 deklic. V letu 1839 jih je bilo 123 in to 19 iz šenklaške župnije, 55 iz šentjakob-ske, 19 iz frančiškanske, 4 iz šempetske, 23 iz Trnovega in 1 iz Rudnika. Nekateri starši teh gojencev so prispevali prostovoljno po 2 krajcarja dnevno. Drugi dobrotniki so plačevali po 12 kr tedensko kot prispevek za enega otroka. Društvo je pozivalo javnost tudi po časnikih, naj bi podpirala zavod s tem, da bi darovala živila, s čimer bi omogočila, da bi čim večje število revnih otrok dobivalo brezplačno kosilo.⁵

Dečki so se zjutraj najprej igrali, od tričetrt na 8 do tričetrt na 10 se je igral z njimi učitelj, ki jih je nato do 11. ure poučeval v črkovanju in v računanju na pamet. Deklice so se učile plesti nogavice in jopice. V ta namen potrebno volno so darovale vsako leto ženske vseh stanov. Od deklic spletene jopice in nogavice je zavod razdeljeval med najrevnejše gojence. Leta 1839 so razdelili 30 jopic in 62 parov nogavic, leta 1841 pa 43 jopic in 73 parov nogavic.⁶

V letu 1840 je obiskovalo zavetišče 65 dečkov in 65 deklic, v letu 1841 pa 66 dečkov in 75 deklic.⁷ Dne 30. septembra 1843 je kupilo društvo hišo v Florjanski ulici (danes Gornji trg) št 27, v katero se je preselilo otroško zavetišče. To poslopje je bilo v ta namen zelo prikladno, ker leži za njim na pobočju grajskega griča obširen vrt.⁸ Leta 1849 je obiskovalo zavod 96 dečkov in 81 deklic, leta 1850 le 58 dečkov in 43 deklic, leta 1858 pa 59 dečkov in 58 deklic.⁹

Prostovoljni prispevki niso zadostovali za vzdrževanje zavoda. Zato je društvo prirejalo vsako leto razkošne zabave in uporabljalo njihove prebitke v prid zavetišču. Prebitek velikega plesa dne 11. februarja 1859 na strelišču je znašal 419 gld 52 kr. Dne 12. februarja 1840 prirejeni ples v maskah v redutni dvorani je izkazal prebitek 781 gld. Vsako leto je bil ples v maskah in večerna veselica. Od leta 1847 naprej so bile te prireditve v kazini ali pa na strelišču.¹⁰ Sicer pa so ohranjeni o finančnem poslovanju društva le sporadični podatki. V poslovnem letu od 4. nov. 1843 do 4. nov. 1844 je imelo društvo naslednje dohodke:¹¹

Škof Wolf	50 gld
Kapitelj in duhovščina	41 gld
Ljubljanske žene	510 gld
Drugi dobrotniki	161 gld
Ples	501 gld
Zabava v kazini	324 gld
Darila	155 gld
Skupaj	1742 gld

Izdatki društva so znašali

leta 1849	1962 gld
leta 1850	1373 gld
leta 1858	1370 gld ¹²

Plača učitelja je znašala 1843/44 kar 240 goldinarjev, izdatek za negovalko in deklo 132 gld.¹³ Okoli polovico vseh izdatkov so krili prebitki vsakoletnih veselic. Niti občina niti dežela niti država niso prispevale ničesar. Vsa skrb za omiljenje zanemarjenosti otrok najrevnejšega delovnega ljudstva je bila prepuščena dobri volji premožnejših slojev. Zato so bili na slovenskih tleh taki zavodi leta 1849 razen v Ljubljani le še v Celovecu, Trstu in Kopru.¹⁴

Nedvomno je bilo z ustanovitvijo zavetišča za otroke v starosti od 2 do 6 oziroma 7 let marsikateri zaposleni materi v Ljubljani precej pomagano. Nihče pa ni mislil na usodo otrok do 2 let starosti. Zato je bila umrljivost dojenčkov in otrok v najnežnejši dobi tudi v Ljubljani gotovo zelo visoka.

Da bi se temu zlu odpomoglo, so začeli najprej v Franciji in Belgiji ustanavljati »jasli« za dojenčke in otroke do starosti 2 let. Prve jasli so nastale v Parizu leta 1844, v Avstriji 1849 na Dunaju.¹⁵ Jasli na Dunaju so pokazale zelo povoljen uspeh. Zato je opozorilo ministrstvo za notranje zadeve 23. decembra 1852 namestništva vseh avstrijskih dežel, naj bi po zgledu Francije in Belgije in spričo uspehov dunajskih jasli pospeševala ustanovitev takih zavodov. Ministrstvo je v svojem oklicu opisalo zelo obširno vse koristi, ki jih nudijo jasli za narodno zdravje in socialno pomoč. Namestništvo v Ljubljani je sporočilo to željo ljubljanskemu magistratu in škofijskemu ordinariatu. Na seji občinskega sveta dne 7. aprila 1853 je prebral župan Burger razpis namestništva glede ustanavljanja jasli za oskrbo otrok zaposlenih revnih staršev v starosti od 2 do 14 let.

V razpravo je posegel posebno občinski svetnik dr. Ivan Čuber, doktor medicine, c. kr. profesor in ravnatelj deželnih dobredelnih zavodov, ki je podal obširen referat. Njegova zanimiva izvajanja so v glavnem sledeča: Jasli kot zavodi za oskrbo otrok so zadeva najnovejšega časa; doseči morejo svoj namen in uspevati le v mestih in naselbinah s številnim prebivavstvom, kjer je dosegla industrija visoko raven razvoja; tu so mnoge in obširne tovarne in manufakture, katerim so potrebne množične delovne moči; v mestih s številnim prebivavstvom in uspevajočo industrijo je podjetni industrialec prav rad voljan žrtvovati denarne prispevke za tiste potrebe, ki pospešujejo poroke in s tem večajo število delavskega razreda, ki mu dovaja čim več novih delovnih moči, ker pride s tem na svoj račun. Dalje je dr. Čuber izvajal, da ima manufakturist tak zavod za kapital, iz katerega črpa potrebne moči za svoj posel in ga lastna korist spodbuja, da ta kapital s premišljeno podporo ohrani in poveča. Na ta način si pri ustanovitvi jasli podajata roke državljan, ki se ukvarja z industrijo, in revno delovno ljudstvo za medsebojno pospeševanje svojih koristi, kar predstavlja pogoj za izvedljivost in uspevanje takega zavoda. Popolnoma drugačen je položaj v krajih, kjer ni pomembne industrije, kjer ni obširnih tovarn in kjer ne primanjkuje delovnih rok. V takih mestih — morda z edino izjemo na deželi v času žetve — ne more žena dobiti izven hiše bistvene trajne zaposlitve, njeno delo je omejeno na gospodinjstvo in na tako delo, ki ji ne onemogoča oskrbovati otroke na domu. V Ljubljani je sladkorna rafinerija, ki za-

posluje le malo žensk, in bombažna predilnica, kjer delajo nekaj dorasle deklice, tako da tukajšnji industriji ne primanjkuje delovnih moči. Pri natančni presoji tukajšnjih razmer tak zavod (jasli) v Ljubljani ni niti zaželen. Nagnjenost k nobeni ali k lahki zaposlitvi pri tukajšnjem revnem delavstvu je znana. Obstoj jasli bi mogel imeti za posledico lahkomišelnne poroke in s tem pomnožitev proletariata. Občina kot taka ne sme ustanavljati jasli, edino zasebna društva in industrijska združenja jih morejo zaradi medsebojnih koristi z uspehom postavljati, ker je za obstoj jasli nujno potrebna obsežna industrializacija. Stroški za zdrave prostore, za vzdrževanje negovalk in dojlj in za nabavo inventarja zahtevajo pomembne fonde, ki se ne morejo zbrati iz majhnih prispevkov revnih mater in iz dobrodelnih prispevkov za ta namen. Doktor Čuber je končno predlagal, naj občinski svet sklene, da ustanovitev jasli v Ljubljani glede na krajevne razmere ne bi ustrezala svojemu namenu in da se tak zavod zaradi pomanjkanja potrebnih pogojev ne bi mogel vzdrževati.

Ta predlog sta podprla tudi občinski svetnik dr. Rudolf in kanonik Novak, nato je bil soglasno sprejet.¹⁶ Škofijski ordinariat je sporočil že 7. marca 1853 namestništvu svoje odklonilno stališče, češ da jasli v Ljubljani niso potrebne. Dne 8. aprila 1853 je sporočil magistrat namestništvu enako negativno stališče z motivacijo, ki jo je razložil dr. Čuber.¹⁷

OPOMBE

Arhivski viri: Mestni arhiv ljubljanski (MALj), Reg I, fasc. 595; Knjiga hiš; Cod III 1853, fol. 18—20. — Državni arhiv LRS (DAS), 1853, 301—600 II; Gub. a., fasc. 55/18; Nam. a., fasc. 18—1 (1850—1856).

Tiskani viri: Carniolia IV, 1842, str. 66, 70, 75 (Die Kleinkinderbewahranstalt in Laibach). — Costa H., Reiseerinnerungen aus Krain. — Laibacher Zeitung. — Sammlung der Gesetze und Verordnungen für das Laibacher Gouvernementsgebiet im Königreich Illyrien 1832. — Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie 1849-51, 1858-59.

Opombe: 1. Sammlung der Gesetze, str. 56. — 2. DAS, 1853 301—600 II. — 3. DAS, Gub. a., fasc. 55/18; Costa, op. cit., str. 26—27. — 4. Carniolia IV, 1842. — 5. Laibacher Zeitung 29. okt. in 17. dec. 1839. — 6. Carn IV 1842, Laibacher Zeitung 17. dec. 1839. — 7. MALj, Reg I, fasc. 595. — 8. Anhang zur Laibacher Zeitung 20. jan. 1844; MALj, knjiga hiš. — 9. Tafeln zur Statistik 1849-51 in 1858-59. — 10. Laib. Zeitung 23. febr. 1839, 18. febr. 1840, Intelligenzblatt zur Laib. Zeit. 16. jan. 1841 in 22. jan. 1842, Laib. Zeit. 25. febr. 1845 in 22. dec. 1844, Intelligenzblatt zur Laib. Zeit. 12. jan. 1847 in 23. marca 1847, Anhang zur Laib. Zeit. 13. jan. 1848, 20. jan. 1849, 5. marca 1849, 16. marca 1850, 23. jan. in 30. jan. 1851. — 11. Intelligenzblatt zur Laib. Zeit. 21. nov. 1844. — 12. Tafeln zur Statistik 1849-51 in 1858-59. — 13. Intelligenzblatt zur Laib. Zeit. 21. nov. 1844. — 14. Tafeln zur Statistik 1849-51. — 15. Geslo »Kinderfürsorge« v Handwörterbuch der Staatswissenschaften. — 16. MALj, Cod III, 1853, fol. 18—20. — 17. DAS, Nam. a., fasc. 18—1 (1850-56).

